
Budoucnost česko-slovenských vztahů prizmatem evropské integrace

Vladimír Leška

Rozchod vnímaný integrační optikou

Česká a Slovenská republika dovršily třetí rok své samostatné existence. Tři roky na chronometru historie jsou jen nepatrným časovým úsekem. Je to však dost dlouhá doba k získání nezbytných podkladů k úvahám o budoucnosti jejich vztahů jako vztahů dvou suverénních subjektů mezinárodního života.

Uplynulé měsíce poskytly řadu důkazů (i když někdy ne zcela přesvědčivých) o schopnosti obou následnických států samostatně a soběstačně řešit problémy, spojené se zajištěním státní svrchovanosti a vyplývající ze zvýšené odpovědnosti za osudy svých občanů. Přesto nevyvrátily přinejmenším jednu zřejmou skutečnost. Vytvoření v podstatě národních států bylo v rozporu s charakterem a stadiem procesů, probíhajících ve vyspělé části Evropy. Akt vzniku česko-slovenských vztahů jako vztahů mezistátních byl tedy aktem anachronickým.

Přívlastek anachronický nejlépe vystihuje časovou protisměrnost pohybů, které po rozdělení Československa, v porovnání se soudobými evropskými trendy, ve vztazích mezi ČR a SR dosud převládají. Důsledky rozdělení Československa dosáhly parametrů, které jsou příznačné pro první desetiletí tohoto století, nikoli však pro jeho konec. Oba nové subjekty se přitom chtějí stát členy společenství, v němž dominují novodobé proudy. Na rizika, vyplývající z této skutečnosti, upozorňoval profesor A. Ort již před dvěma roky: „*Lze si jen přát, aby přechod [ČR a SR – pozn. aut.] na novou politiku, respektující dlouhodobý evropský trend, nepřišel příliš pozdě a nebyl pro oba národy příliš obtížný a svízelný.*“¹

Dnes je toto riziko již zcela zřejmé. Hloubka a tím i efekt anachronických tendencí v politice nově vytvořených států vyniknou, srovnáme-li stav, k němuž jejich vzájemné vztahy zřejmě směřují, s hlavními principy vztahů mezi členy Evropské unie. Současné rozdíly v úrovni obou skupin relací jsou zcela evidentní. To však není ještě rozhodující. Je třeba konfrontovat očekávané rozdíly v úrovni vztahů, které mají v Evropské unii dominovat v době předpokládaného zahájení přijímacích procedur nejlépe připravených přidružených států do Unie, se vztahy, které v té době pravděpodobně budou mezi ČR a SR.

Málokdo se odváží předpovídat detaily vazeb a zásad vztahů, které budou pro Evropskou unii typické na prahu nového tisíciletí. Pro naše úvahy snad postačí nástin hrubé představy, dedukované ze směru vývoje dnešních struktur, dohodnutých pravidel chování jejich jednotlivých prvků a priorit, jež chce Evropská unie v budoucnu prosazovat. Metodickým průvodcem při tom může být text Maastrichtské smlouvy² a Bílých knih,³ vydaných Evropskou komisí.

U nás se nejčastěji ze Smlouvy o Evropské unii zdůrazňují opatření týkající se jednotného vnitřního trhu a společných politik v těch oblastech, které souvisejí s odstraňováním překážek pro volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu mezi členskými státy. Téměř se však nepíše o přístupech k řešení takových problémů, jakými je např. občanství Unie a sociální politika. Ještě méně se diskutuje, a to v obou následnických republikách, o problematice, spojené s vytvářením společné zahraniční a bezpečnostní politiky, ačkoli jí

Smlouva o Evropské unii věnuje celou samostatnou kapitolu. Za odložený nelze pokládat ani projekt formování jednotné měny v rámci Evropské unie jen proto, že jej představitelé některých členských států zatím odmítají. Přes odpor euroskeptiků se stále více šíří představa, že Evropská unie bude schopna své zájmy nejlépe prosazovat v podmínkách konfederativního nebo federativního uspořádání.

Otázka, zda se informace o těchto koncepcích nezamlčují jen proto, že se vymykají z filozofických schémat vládních koalic ČR a SR, je asi zbytečná.

Politické reprezentace obou suverénních států dosud zdůrazňovaly především technicko-ekonomickou a legislativní stránku procesu přibližování svých zemí k Evropské unii. Při jednání o přijetí budou jistě hrát důležitou roli. Rozhodující význam pro vznik plnohodnotného členství však bude mít plnění komplexu politických podmínek. Upozorňuje na to i Bílá kniha o Přípravě přidružených zemí střední a východní Evropy na začlenění do vnitřního trhu Unie: „*Začlenění do vnitřního trhu je třeba odlišit od vstupu do Unie, jehož součástí bude přijetí celého souboru *acquis communautaire*.*“⁴

Na jiném místě zdůrazňuje, že přechod střední a východní Evropy na politické a hospodářské systémy srovnatelné se systémy v Evropské unii je složitý proces. „*Jeho součástí je posilování demokracie a občanské společnosti, realizace rozumné makroekonomické politiky, privatizace a restrukturalizace hospodářství, právní a institucionální změny a liberalizace obchodu, směřující k volnému obchodu s Uníí a sousedními zeměmi.*“⁵

Na Evropské unii pak spočívá „*obrovská odpovědnost, jak zachovat věrnost ideálům, které dnes charakterizují Evropu a reprezentují ji, a zároveň dospět k nové syntéze cílů společnosti (práce jako faktor společenské integrace, rovnost příležitostí) a požadavků ekonomiky (konkurenceschopnost a vytváření pracovních míst)*“.⁶ Chce-li ji splnit, musí dbát o to, aby nově přijaté země splnění tohoto požadavku neztěžovaly.

V rétorice našich politických představitelů se často objevuje kategorie společné hodnoty. Není zcela jasné, zda mají na mysli totéž, co pod tímto pojmem chápou architekti Evropské unie. Ke společným hodnotám pochopitelně patří demokracie, lidská práva a tržní hospodářství, jak je charakterizují naši političtí představitelé. Ale v dokumentech Evropské unie se k nim řadí i „*svobodné kolektivní vyjednávání, ... rovné příležitosti pro všechny a sociální péče a solidarita*“.⁷ Počínání našich politiků při řešení problémů česko-slovenských vztahů bychom měli posuzovat rovněž se zřetelem k následující větě: „*Při výstavbě budoucí úspěšné Evropy je třeba respektovat jak konkurenceschopnost, tak solidaritu.*“⁸ Kdyby tuto zásadu ctily naši politici, vzájemné odcizování by nedosáhlo dnešní hloubky.

Z uvedených citací jsou zřejmé některé trendy, založené již v jednotném trhu Evropské unie, o jehož vytvoření bylo rozhodnuto v minulém desetiletí a o jehož přednostech žádný členský stát Unie nepochybuje. Je nezbytným prostředím k zvýšení konkurenceschopnosti Evropy. Evropská unie se však nevyhýbá ani termínům, jakými je např. politika globální konkurenceschopnosti či aktivní politika spolupráce v oblasti průmyslu. Za jednu z cest k vyšší konkurenceschopnosti autoři Bílé knihy pokládají „*využívání konkurenčních výhod, jež s sebou nese postupný přechod k ekonomice založené na znalostech*“.⁹

Česko-slovenské vztahy a perspektiva členství v Evropské unii

Citace z dokumentů Evropské unie naznačují kontury zorného úhlu, z něhož bychom měli nahlížet na budoucí česko-slovenské vztahy, hodnotit politiku vlád suverénních států při jejich formování a odhadovat s tím související rizika.

Vládní představitelé obou zemí nás ubezpečují o tom, že z tohoto hlediska je vše v nejlepší pořádku. Např. český premiér V. Klaus v únoru 1995 při návštěvě Hamburku své posluchače ujistil, že „*my Češi jsme skuteční Evropané a chceme se navzdory všem svým otázkám, pochybnostem a námitkám podílet na procesu evropské integrace a co možná nejdříve se stát plnoprávným členem EU*“.¹⁰ V posledních měsících toto tvrzení v různých obměnách několikrát zopakoval. Místopředsedkyně vlády SR K. Tóthová projevila ještě větší sebevědomí. Tvrdila, že Slovenská republika „*směřuje mezi státy EU skutečně kultí-*

vovaným způsobem“.¹¹ Podobná vyhlášení snadno najdeme i v projevech a interview dalších českých a slovenských politiků.

Jaká je však realita?

Ze stejného deníku, který otiskl chlubitivá slova paní místopředsedkyně, ba dokonce ze stejné zprávy o summitu v Cannes, kde V. Mečiar předložil přihlášku Slovenské republiky ke vstupu do Evropské unie, jsme se dověděli, že vzhledem k připraveným rámcovým schůzkám s reprezentacemi jiných zemí setkání premiérů dvou sousedních, historicky, kulturně a jazykově nejbližších států „v daném momentě nepřichází v úvahu“.¹²

Od vytvoření vlády, vzešlé z prvních demokratických voleb na samostatném Slovensku, uplynulo devět dlouhých měsíců, než se představitel hnutí, které v nich získalo nejvíce hlasů, setkal s premiérem ČR. A to ještě při příležitosti summitu na multilaterální úrovni. Rovněž komuniké ze setkání dost zřetelně odráželo značný pokles teploty ve vzájemných vztazích. Současníkům přítom zřejmě dosud zcela nevymizelo z paměti, jak si aktéři rozdělení Československa po dokončení svého díla téměř okázale navzájem vyměňovali komplimenty.

Mezitím zásluhou jednostranného rozhodnutí padl další z mechanismů, které symbolizovaly určitou exkluzivitu vztahů mezi ČR a SR – clearingový účet vzájemných plateb. Členové vlád obou států při různých příležitostech pronášeli výhrůžná prohlášení, týkající se vypovězení Smlouvy o celní unii. Nejen slova politiků, ale především některá jejich opatření a reálný stav potvrzují, že se obchodně-ekonomické vztahy mezi ČR a SR po rozdělení federace rozvíjejí opačným směrem než v Evropské unii: od jednotného trhu s jedinou měnou cestou postupného oddělování a separace k samostatným ekonomikám, izolovaným od sebe nakonec snad i celními bariérami. Vytvořením celní unie byl přitom integrační proces v západní Evropě v podstatě zahájen, a to už v šedesátých letech.

Příčiny protisměrného pohybu

I když je jevová stránka současných česko-slovenských vztahů velice zneklidňující, mnohem důležitější jsou příčiny tohoto stavu. V čem spočívají? Kde je hledat? Z čeho pramení dnešní vývoj? Kam asi směřuje? Lze jej zvrátit? Podobné otázky by si měl klást i ten, kdo nestrání česko-slovenské vzájemnosti, ale ještě neztratil ze zřetele širší souvislosti.

Zdrojů dnešního stavu je celá řada. Pocházejí z různých historických období a mají různý věcný obsah. Jsou složitě propojené a vzájemně se ovlivňují. Často není snadné určit, které z nich jsou primární a které sekundární. Mimořádně silnou motivací tohoto vývoje je podle mého názoru konkurenční až rivalitní charakter vzájemných vztahů. V ekonomické oblasti a na úrovni hospodářských subjektů jsou v únosné míře zdůvodnitelné. Přenášeli se však toto soupeření bez snahy o kooperaci do ostatních sfér a dosahují-li stadia, které lze označit známým kdo z koho, poškozují zájmy obou stran, je v rozporu se soudobými trendy evropského vývoje a má zjevně regresivní efekt.

Můžeme se pít o tom, která strana je iniciátorem kroků, jež tento stav způsobují, kdo má na něm větší podíl viny. Bez obav z nařčení z jednostrannosti lze říci, že za mimořádně nízkou úroveň kooperačních vztahů mezi vládami ČR a SR nesou plnou odpovědnost obě nynější politické reprezentace.

Dnešní situaci způsobily v podstatě stejné příčiny, které vedly k rozpadu federace. Jedna strana k současné kvalitě vzájemných česko-slovenských vztahů přispívá především svým selektivně egoistickým pojetím regionální spolupráce a prosazováním přístupů, vycházejících z přesvědčení o své ekonomicko-odborné genialitě, intelektuální superioritě a nedostižné dokonalosti svých reformních kroků. Přitom se však vyznačuje neschopností aplikovat ve své politice princip solidarity. I část české politické elity je nakažena virem nacionalismu.

Podíl druhé strany na dnešní úrovni česko-slovenských vztahů je určen více faktory. Jejich výsledný efekt se projevuje hlavně konfrontačními prvky vnitropolitického vývoje, jenž svými důsledky zasahuje – a to velmi negativně – i oblast mezinárodních vztahů. Snahy o národní zviditelňování se projevují mj. hledáním specifické slovenské cesty transformace a pokusy o popření pozitivních stránek federální minulosti. Část politické elity SR trpí rostoucí xenofobií. Zejména v posledním půlroce se v zahraničněpolitické linii slovenského kabinetu objevují stále zřejmější prvky dvojitvárnosti.

Někteří experti již po prvním roce samostatnosti ČR a SR upozorňovali na to, že v důsledku nevyváženosti obchodní výměny může dojít k zhoršení česko-slovenských vztahů. Proto navrhovali přijmout po vzájemné dohodě zásadní, systémově nová řešení, ale nebyli vyslyšeni. Představitelé vlád obou států půldruhého roku jednali o dílčích otázkách. Reálný stav tím však nezměnili. Kabinet V. Klause čekal na výsledky slovenských voleb a na vládu, která z nich vzejde. Na Slovensku se nikdo neodvážil ke krokům, které by političtí oponenti mohli označit za ústupek české straně. Sebemenší vstřícnost by stačila k obvinění z poškozování slovenských národních zájmů.

V česko-slovenských vztazích jde tedy o model eskalace původně obchodních konkurenčních vztahů do stavu rivalizace, která se přenesla i do politických vztahů na vládní úrovni.

Na tom, že řada konkrétních praktických problémů, způsobených rozdělením Československa, zhoršuje atmosféru ve vztazích mezi následnickými republikami, mají jistý podíl rovněž sdělovací prostředky. I ony se zasloužily o to, že se pocit vzájemné sounáležitosti vytrácí nejen ze vztahů na vládní či ministerské úrovni, ale i z obou společností. Polarizovaná apologetika postupu některých politiků, kterou se vyznačují provládní sdělovací prostředky, je často vydávána za obhajobu národních zájmů. Deník Slovenská republika byl za mimořádné výsledky na tomto poli dokonce vyznamenán novinářskou cenou Ludovíta Štúra.

Prvky dezintegrační tendence, která se v česko-slovenských vztazích nadále prosazuje, postupně pronikají do společenského vědomí, působí na psychiku prostých občanů i politických elit. Přitom se může stát, že v ekonomické oblasti „v konečném důsledku zvítězí pragmatismus“,¹³ jak se optimisticky domnívá B. Bosák, rada Velvyslanectví SR v Praze. V politické sféře mohou však nadále „bujet“ nezdravé nálady a izolacionistické tendence, podporující sklouzávání k národní uzavřenosti a k vzájemné separaci. Objektivně dané zvláštnosti geostrategické polohy a geopolitického kontextu obou republik, jakož i rozdílné parametry jejich vnitropolitické situace jsou pro vývoj tímto směrem obzvlášť příznivé.

To vše může v kombinaci s důsledky nedostatečně prozíravé politiky vlád ztížit proces politické a psychologické přípravy občanů na vstup do evropských a euroatlantických integračních seskupení. Na Slovensku tímto směrem „značně účinně“ působí dokonce i straníční představitelé části vládní koalice. Zvláště negativně se projevuje zejména podněcování pocitu nacionální výlučnosti a pěstování nevráživosti mezi skupinami obyvatelstva.

Nezbytnost kooperace na úrovni standardů Evropské unie

Vlády obou států se podle mého názoru velmi lehkomyšlně vzdaly příležitosti k rozvoji vzájemné kooperace, které se jim v procesu dělení federace nabízely v oblastech, v nichž budou po přijetí do Evropské unie nuceny spolupracovat na úrovni jejich standardů. Rozumně modelovaná spolupráce ve vtypovaných sférách by nijak nezpochybnila samostatnost ani nezávislost kooperujících a neohrozila by proces formování jejich národní identity. Přitom značné prostředky ušetřené v důsledku synergického efektu by mohly být využity k urychlení transformačních procesů.

To je však jen materiální stránka věci. Ještě větší význam by měla skutečnost, že vzájemná kooperace by formovala společenské prostředí, v němž se nedaří protiintegračním náladám, a působila by proti růstu nacionalismu a etnického napětí. Tím by se utvářely

podmínky a vhodné ovzduší pro rozvoj spolupráce, která je nebo bude charakteristická pro podobné oblasti v rámci Evropské unie.

Při dělení československé federace mohl být aplikován i princip subsidiarity, na nějž se klade velký důraz v podmínkách Evropské unie, kde se uplatňuje v procesu sjednocování. Jeho použitím v opačném směru se mohlo předejít zcela zbytečným výdajům na delimitaci činností a institucí, které budou stejně jednou v rámci Evropské unie buď společné, nebo se budou rozvíjet na kooperativním principu.

Rizika česko-slovenských vztahů z hlediska snah o integraci do evropských struktur

Na základě předchozích poznámek se pokusme najít odpověď na otázku, jaká bude asi budoucnost česko-slovenských vztahů a jaká rizika z hlediska snah o integraci do evropských struktur mohou jejich vývoj doprovázet.

V podstatě jsou možné tři varianty dalšího vývoje česko-slovenských vztahů: optimistická, pesimistická a realistická. Pokud jde o jejich kvalitu, mohou se zlepšovat, stagnovat na dnešní úrovni, nebo se budou ještě dále zhoršovat. Zhoršení může mít dvě podvarianty: mírnou nebo dramatickou.

Za realistickou považují podvariantu dalšího mírného zhoršování česko-slovenských vztahů. Vychází přitom z jejich současné úrovně, z analýzy příčin, které k ní přispěly, z délky doby, během níž se na ni dostaly, jakož i z problémů, které budou muset vlády obou zemí ve vzájemných vztazích ještě vyřešit. Budou přitom limitovány, a to oběma směry, jak vlastním vnitropolitickým, tak i regionálním a celoevropským vývojem, jakož i požadavky, vyplývajícími ze snah obou států integrovat se do evropských struktur. Zdá se, že prospěch, který členstvím v těchto seskupeních chtějí získat, je dosud hlavním faktorem, jenž je motivuje k umírněnosti a k hledání civilizovanějších způsobů při řešení starých a nově vznikajících problémů.

Představy o nadstandardních, exkluzivních či zvláštních vztazích mezi ČR a SR se již zřejmě nesplní. Určitě ne do doby, než budou definitivně dořešeny otázky spojené s dělením federace. V určitých aspektech mohou mít tyto vztahy dokonce horší parametry než vztahy s některými z jejich sousedů.

Rizika, vyplývající z úrovně česko-slovenských vztahů, lze rozdělit podle zdrojů, jež je mohou generovat, a rozsahu důsledků, jimiž se mohou dotknout zájmů obou republik.

Hlavní potenciál rizik, souvisejících s integrací ČR a SR do evropských struktur, je obsažen zejména ve vnitropolitickém vývoji jak ČR, tak především Slovenska. Zdůrazněné očekávání, že situace ve SR bude větším zdrojem těchto rizik, vychází jednak z aktuálního politického i hospodářského vývoje v této zemi, jednak z jejího místa v regionální geopolitické konstelaci.

Živnou půdou pro růst antiintegračních tendencí na Slovensku by se mohla stát opatření protireformního charakteru, a to jak v hospodářské, tak zejména v politické oblasti. Nejtěžší důsledky by mohlo mít znefunknění záruk demokratického vývoje. Zvláště negativně by mohly působit akty, zvyšující napětí mezi slovenskou vládou a maďarskou menšinou. Nečekaný efekt mohou mít rovněž chyby v hospodářské a sociální politice. Tyto okolnosti, pokud jejich důsledky jednotlivě či ve vzájemné kombinaci dosáhnou takové intenzity a rozměru, které by mohly způsobit, že se Slovensko začne zřetelně vzdalovat od hodnot, na nichž je budována Evropská unie i další evropská a transatlantická integrační seskupení, mohou přerůst v akutní zdroj rizik. Aktuálnost tohoto nebezpečí nejmódněji naznačila již druhá demarše Evropské unie, kterou 25. 10. 1995 předali diplomatičtí představitelé Španělska, Francie a Itálie premiérovi SR V. Mečiarovi.¹⁴ Své znepokojení nad vnitropolitickým děním na Slovensku o dva dny později stejným způsobem důrazně projevíly i Spojené státy.¹⁵

Kromě nízké exportní konkurenceschopnosti vnitropolitický vývoj v České republice zatím nevzbuzuje ani doma, ani v kruzích Evropské unie obavy, že by mohl ohrozit plnění integračních záměrů. Určité komplikace tohoto druhu mohou snad způsobit jen některé přístupy české vlády ke kooperaci v rámci středoevropského regionu, vztahy se Slovenskem a pokusení V. Klause „reformovat“ Evropskou unii ještě před přijetím ČR za jejího plnoprávného člena.

V dokumentech Evropské unie se zdůrazňuje, že o členství v Unii bude rozhodovat jedinečně připravenost jednotlivých přidružených států plnit stanovená kritéria a že proces přijetí bude přísně individuální. Bruselští byrokraté však velmi pozorně konfrontují schopnost kandidátů na členství kooperovat v rámci příslušného regionu se standardy Unie a pečlivě hodnotí očekávaný přínos potenciálních členů pro další integraci. Současně analyzují to, jak začlenění jednotlivých států do Evropské unie ovlivní její vztahy s ostatními zeměmi příslušného regionu a se zbytkem Evropy. Přísnějšími měřítky hodnotí i země, které se plně neztotožnily se základní filozofií integrace, v níž mezi klíčové postuláty patří princip solidarity.

Klausova vláda je známa svými antipatiemi vůči regionální spolupráci. Sám premiér je komplexně zdůvodnil v článku *Jak je to s visegrádskou spoluprací?*¹⁶ I tam dokázal, že regionální spolupráce nevádí jeho kabinetu snad jen v hospodářské oblasti. To pokládá za dostačující, aby si v tomto směru nepřipouštěl žádné výčitky. Významnějším kritériem připravenosti ke vstupu do Evropské unie však bude zřejmě úroveň vztahů České republiky se Slovenskem. I kdyby se česká strana na jejich nízké kvalitě žádným způsobem nepodílela, případné nepříznivé hodnocení této bilaterální relace by mohlo být v centrále Evropské unie samo o sobě považováno za dostatečný důvod k ostráživosti z obavy, aby do Unie nepronikly problémy, ohrožující její stabilitu.

Vidina předností, vyplývajících z budoucího členství v Evropské unii, by snad mohla vládu České republiky a Slovenska motivovat při hledání řešení problémů ve vzájemných vztazích k větší dynamice, vstřícnosti a velkorysosti. Je to jedno z nadějných očekávání, která mohou přispět k zlepšení česko-slovenských vztahů. Podmínkou ovšem je, aby jejich zhoršování nepřekročilo hranici, za níž již neexistuje ochota k velkorysosti a schopnost chovat se solidárně.

Rizika na regionální úrovni

Budoucnost česko-slovenských vztahů mohou poznamenat i rizika, vznikající na regionální úrovni. Zneklidňujícím směrem by se mohl vyvíjet vztah Maďarska se sousedními zeměmi, v nichž žije jeho početná menšina. Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci mezi SR a MR se může stát spolehlivou zárukou toho, že problémy, které dosud zatěžují tuto relaci, nepřerostou do situace, jež by měla negativní vliv na česko-slovenské vztahy a na česko-slovenskou vzájemnost. Podmínkou ale je, aby ji Slovensko co nejdříve ratifikovalo a aby ji obě strany důsledně plnily.

Ani za tohoto předpokladu však nelze vyloučit růst napětí v Karpatské kotlině. Může k tomu přispět soustavná eskalace snah části maďarských politických představitelů o vytvoření územní autonomie a o řešení menšinové problematiky na principu kolektivních práv. Sousedé Maďarska vnímají tyto snahy se značnou nervozitou. Na druhé straně by situaci v regionu mohly dále zhoršit pokusy těchto zemí o koordinaci postupu vůči Maďarsku, a to s cílem připustit uplatňování menšinových práv pouze na úrovni standardů, které jsou aplikovány v zemi s nejméně tolerantní národnostní politikou.

Obavy proto mohou vyvolávat jak akce podobné shromáždění ve východomaďarském Debrecínu,¹⁷ tak i opatření, jež lze pokládat za koordinaci menšinové politiky sousedů vůči Maďarsku. Za takový krok může být označeno jednání expertů na menšinovou politiku ze Slovenska, z Rumunska a ze Srbska, které během návštěvy premiéra SR V. Mečiar v Bukurešti avizoval předseda Poslanecké sněmovny rumunského Parlamentu A. Nastase.¹⁸ I když ministr zahraničních věcí SR J. Schenk rezolutně odmítl výrok před-

sedy rumunské vlády N. Vacaroiua o „*propojení rumunské, slovenské a srbské národnostní politiky*“,¹⁹ nemohl tím zaretušovat celkový dojem, který projednávání této problematiky na úrovni premiérů Slovenska a Rumunska zanechalo. Nelze se divit, že podnítilo vznik skeptických úvah o perspektivách stability v tomto regionu.

Někomu se asi zdá, že ČR a její vztahy se SR mohou být riziky z tohoto subregionu ovlivněny jen okrajově. Já si to však nemyslím. Politicky a hospodářsky poměrně stabilizovaná, reformně vcelku úspěšná a ve vztahu k Západu nejvýhodněji geostrategicky položená Česká republika měla dost sil i příležitosti k tomu, aby aktivní politikou v rámci visegrádského seskupení pozitivně ovlivnila situaci v Karpatské kotlině. Bylo to i v jejím zájmu. Případná nestabilita v tomto regionu, která by se nějakým způsobem dotkla Slovenska, bude mít vliv i na podmínky, v nichž bude prosazovat své národní zájmy rovněž ČR. Jde o vzájemně podmíněné souvislosti. Příkladem solidarity, která se všestranně vyplatila, byla pomoc české diplomacie Slovensku při jeho přijímání za člena Rady Evropy. Je otázkou, zda za současného stavu česko-slovenských vztahů je podobný akt solidarity ještě možný.

Nepodporovat vytváření žádných nových dělicích linií

Slovenská strana během zmíněné návštěvy Rumunska přednesla návrh na uspořádání konference asociovaných členů Evropské unie s cílem koordinovat jejich společnou strategii přičleňování k Unii. Podle slov šéfa slovenské diplomacie by tato konference měla přispět k vytvoření komplementárního, nikoli tedy konkurenčního integračního procesu. Prospěšnost jakékoli zahraničněpolitické iniciativy se nehodnotí podle deklarovaných cílů, i kdyby zněly sebeušlechtleji, ale podle očekávaných důsledků, a to v širším mezinárodním kontextu.

Slovenskou iniciativu, i když je oficiálně zdůvodňována snahou o hledání „*mechanismu, který by zabránil vytváření nových dělicích čar v evropském integračním procesu*“,²⁰ je třeba vnímat především jako pojistku, která by eliminovala důsledky rozdělení visegrádské čtyřky na privilegované a méně privilegované kandidáty na členství v Evropské unii. Oprávněnost této domněnky potvrzuje i metodika přípravy této iniciativy. Neoficiálně ji slovenští diplomaté konzultovali „*s většinou zemí, které by přicházely v úvahu*“,²¹ jen „*s českou stranou se to [v té době – pozn. aut.] nepodařilo*“. Mezi řádky zmíněného článku V. Klause můžeme najít českou reakci i na tuto iniciativu.

Vycházíme-li ze strategie přibližování k evropským a transatlantickým strukturám vlády ČR, můžeme se domnívat, že slovenská iniciativa pražské diplomaty příliš nenadchla. Dokonce lze pokládat za oprávněný i názor, že může jít o další projev prohlubujícího se vzdalování ČR a SR. To je dost vážný důvod k zamyšlení, zda efekt iniciativy nebude působit na česko-slovenské vztahy kontraproduktivně. Rozdíly v tempech přibližování a v intenzitě příprav na plné členství v Evropské unii mezi ČR a SR, jakož i podstatné difference v jejich chápání a konkrétní realizaci spolupráce se státy východní Evropy mohou přispět k tomu, že by dělicí linie napříč kontinentem mohla vést po řece Moravě. Tím neodsuzuji ideu slovenské iniciativy, jen způsob jejího prosazování pokládám za problematický.

Úvahy o nových dělicích liniích podněcují i další skutečnosti. Se značným stupněm pravděpodobnosti se počítá, že by do NATO jako první mohlo být přijato Polsko a snad i ČR. Nezmění-li se charakter současného vnitropolitického vývoje SR a nepodaří-li se vztahy Maďarska se sousedy zakotvit v ratifikovaných mezistátních smlouvách, lze očekávat, že se pojem visegrádské seskupení zcela vytratí z politického slovníku a kandidáty na privilegované přijetí do EU/ZEU a do NATO zůstanou jen Polsko a ČR. Němečtí politici by asi v tom případě vyvinuli velké úsilí, aby se k nim přičlenilo i Maďarsko. Ať to zítra bude tak či onak, Slovensko dnes v seznamech prvních kandidátů na členství v Evropské unii i v NATO stále častěji schází.

Případnou novou klasifikaci čekatelů lze považovat za dost silný zdroj rizikového

vývoje česko-slovenských vztahů. Urychlila by sklouzávání Slovenska směrem k Rusku a k Balkánu. Může se stát, že ČR bude nejuvýchodnější výspou Západu a SR nejzápadnějším výběžkem Východu. Být výspou, nemusí vždy znamenat nejuvýchodnější pozici. Analýza geostrategických důsledků takového vývoje by si vyžádala samostatnou studii.

V této souvislosti je potřebné se zmínit i o důsledcích rizik, jež mohou být vyvolána potenciálem nestability na území rozpadlého SSSR a bývalé Jugoslávie. Bude-li proces odcizování SR a ČR dále pokračovat a v důsledku celoevropského či globálního vývoje se nestabilita přenesení do středoevropského prostoru, nelze vyloučit vznik situací, které významně poškodí národní zájmy obou republik, především však Slovenska.

Absence česko-slovenského dialogu o zahraničněpolitických prioritách

Ve světle této perspektivy se jako mimořádně škodlivá jeví absence dialogu o zahraničněpolitických prioritách obou států a o možnostech koordinace při jejich prosazování na mezinárodním poli. Snahy o separování a individualismus jsou snad omluvitelné krátkodobými zájmy, i když o tom pochybuji. Ve střednědobém a dlouhodobém horizontu však nemohou prospět ani silnějšímu z obou partnerů, a už vůbec ne česko-slovenské vzájemnosti a zájmům regionu a Evropy.

Často se zdůrazňuje, že na důsledky rozšíření směrem na východ není zatím připravena ani Evropská unie. V roce 1996 má k této otázce přijmout zásadní stanovisko Mezivládní konference. Plánované rozšíření Evropské unie nutí k hledání optimálního modelu, jenž by vytvořil nejlepší podmínky pro její fungování. Stále intenzivněji se diskutuje o koncepcích odstupňované integrace a soustředných kruhů. Představa o konfederativní Evropě má zatím silnější podporu než federace, i když ani stoupenci „Spojených států evropských“ ruče v klín ještě nesložili.

Každá z možných variant však vytváří podstatně větší prostor pro subregionální spolupráci, než současná podoba Evropské unie. I z tohoto hlediska je málo pochopitelné, že země, které pro vzájemnou spolupráci mají všestranně velmi příznivé předpoklady, s nimi tak lehkomyšlně mrhají.

Perspektivy česko-slovenských vztahů, sledované prizmatem evropské integrace, nemohou nikoho nadchnout. I když potenciální důsledky předpokládaných rizik nelze zařadit do kategorie katastrofických nebo osudových, mohou další vývoj vztahů mezi následnickými státy podstatně zkomplikovat. Na druhé straně lze očekávat, že snaha získat prospěch ze začlenění do evropských struktur bude vlády obou států motivovat k činům, odpovídajícím soudobým trendům. Měly by přispět k překonání důsledků výše zmíněného anachronismu, k zastavení procesu česko-slovenského odcizování a k prosazení podmínek, příznivých pro rozvoj česko-slovenské vzájemnosti.

Tři roky samostatné existence ČR a SR naznačily, že varování profesora Orta, aby přechod obou republik na novou politiku nepřišel příliš pozdě, bylo oprávněné. Dezintegrační politika, která vedla k rozdělení Československa, v následnických státech nadále působí a zanechává za sebou znatelné negativní stopy: *rostoucí euroskepticismus* (k němuž se český premiér v poslední době sice přestal demonstrativně hlásit, ale fakticky nadále zůstává jeho důsledným stoupencem) a *dvojtvářnost zahraniční politiky* (která zpochybňuje i sebeupřímnější prohlášení slovenské politické reprezentace).

2. 11. 1995

¹ Ort, A.: Češi a Slováci v Evropě. In: Česko-slovenské vztahy. Sborník úvodních vystoupení a referátů na semináři dne 24. února 1994 v Praze. Studijní sešity, 5/1994. ÚMV, Praha 1994, s. 25.

² Smlouva o Evropské unii (pracovní překlad). Edice Evropská integrace v dokumentech. ÚMV, Praha 1992.

³ Růst, konkurenceschopnost, zaměstnanost. Výzvy a cesty vpřed do 21. století. Bílá kniha. Edice Evropská integrace v dokumentech. ÚMV ve spolupráci s Delegací Evropské komise v ČR, Praha 1994. Evropská sociální politika. Cesta vpřed pro Unii. Bílá kniha. Edice Evropská integrace v dokumentech. ÚMV ve spolupráci

s Delegací Evropské komise v ČR, Praha 1994. Příprava přidružených zemí střední a východní Evropy na začleňování do vnitřního trhu Unie. Bílá kniha. Delegation Evropské komise v ČR, ÚMV, Praha 1995.

⁴ Příprava přidružených zemí střední a východní Evropy na začleňování do vnitřního trhu Unie, cit. dílo, s. 5.

⁵ Tamtéž, s. 31.

⁶ Růst, konkurenceschopnost, zaměstnanost, cit. dílo, s. 3.

⁷ Evropská sociální politika, cit. dílo, s. 7.

⁸ Tamtéž, s. 7.

⁹ Růst, konkurenceschopnost, zaměstnanost, cit. dílo, s. 60.

¹⁰ ČTK, Bulletin Bohemika-Slovenika, politika hospodářství, kultura, 24. 2. 1995, s. 21.

¹¹ Deník Slovenská republika, č. 155/II, 6. 7. 1995, s. 4.

¹² Deník Slovenská republika, č. 149/II, 28. 6. 1995, s. 9.

¹³ Pravda, roč. 5, č. 165, 18. 7. 1995, s. 1 a 9.

¹⁴ Viz Národní obroda, roč. VI, č. 248, 26. 10. 1995, s. 1 a 2.

¹⁵ Viz Pravda, roč. 5, č. 250, 28. 10. 1995, s. 1.

¹⁶ Klaus, V.: Jak je to s visegrádskou spoluprací? Lidové noviny, roč. VIII, č. 187, 12. 8. 1995, s. 5.

¹⁷ Shromáždění za rovnocennost maďarštiny a rovnoprávnost národních společenstev v Debrecínu zorganizoval 27. 7. 1995 Světový svaz Maďarů.

¹⁸ Viz Pravda, roč. 5, č. 173, 27. 7. 1995, s. 13.

¹⁹ Schenk, J.: Velice striktně chci odmítnout jakoukoli koordinaci na toto téma. Národní obroda, roč. VI, č. 177, 1. 8. 1995, s. 3.

²⁰ J. Schenk v deníku Pravda, roč. V, č. 176, 31. 7. 1995, s. 14.

²¹ Tamtéž.